

Vooraf

Dit is een afstudeerscriptie voor de studie antropologie en niet-westerse sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. De scriptie is gebaseerd op onderzoek dat ik gedaan heb in Jakarta in de periode januari - mei 2000 naar het gebruik en de betekenis van het internet in Indonesië. Ik zal kort ingaan op de gedachte achter dit project.

De impact van informatie- en communicatietechnologieën op het alledaagse leven staat in grote belangstelling. Meer en meer opmerkingen, gesprekken en discussies gaan over de invloed van de hedendaagse technologie op de maatschappij. De discussie beperkt zich niet tot de publieke media-arena of de officiële debatten. Ook aan de borreltafel heeft iedereen er wel iets over te zeggen, variërend van: "ik heb laatst een reis geboekt, via internet!" tot de bekentenis: "ik heb nog nooit geë-mailed". Veelbesproken punten zijn: is de invloed van technologie op de maatschappij revolutionair en ingrijpend of is technologie niets meer dan slechts een handig hulpmiddel? Wat zijn de positieve kanten van een maatschappij die draait op technologie en wat zijn de negatieve kanten? In hoeverre zijn wij nog de baas over de technologie en de toekomst? Of dwingt de technologie ons om mee te gaan met de ontwikkelingen?

Het is opvallend hoe vaak de meningen en argumenten berusten op beeldvorming en verwachtingen rond nieuwe technologie. Technologie is niet zuiver een gebruiksvoorwerp maar wordt omgeven door voorstellingen, fantasieën en emoties. Vaak betreden de opmerkingen en discussies over technologie het domein van de futuristische visioenen en toekomstvoorspellerij. Het is vooral deze 'ideologische' kant van technologie en de discussie eromheen die mij heel erg interesseert ¹. Deze scriptie gaat dan ook in belangrijke mate over de voorstellingen rond het internet.

Centraal in de discussies en meningen over de globale informatiemaatschappij staat het denken over ontwikkeling en vooruitgang. Technologie is noodzakelijk voor de ontwikkeling van een land. Informatietechnologie helpt bij de modernisering van de economie, de politiek en de mentaliteit. Alleen zó kan een land meekomen met de rest van de wereld. "Er staan ingrijpende veranderingen te gebeuren", is het gevoel. De technologische standaard is zowel het doel als de graadmeter van ontwikkeling. Niet alleen op het macroniveau van maatschappij en politiek, maar ook op het microniveau van individu en groep is het moderniteitsbegrip een belangrijke drijfveer. In deze scriptie wil ik het begrip moderniteit nader onderzoeken als een motief achter denken en handelen.

---

¹ Het woord 'ideologisch' heeft een wat politiek geladen bijklank. In dit verband bedoel echter ik niet zozeer de politieke dimensie van 'de informatiemaatschappij' (die zeker aanwezig is), alswel datgene dat zich afspeelt in het ideeënrijk der mensen (fantasie, voorstellingen, imago en gevoel) wanneer zij omgaan met technologie en het hebben over 'de globale informatiemaatschappij'.

Vier jaar geleden heb ik een reis van twee maanden gemaakt door Indonesië waardoor mijn interesse voor de 'andere kant' van het land gewekt is. De eerste periode logeerde ik bij een vriend in de elitewijk Pondok Indah in Jakarta. Hier zag ik een land dat niet voldeed aan het beeld van Indonesië dat talrijke publicaties, *tempo doelo*e verhalen en plaatjes uit reisgidsen neerzetten. Vooral in Jakarta zag ik eveneens het bestaan van een 24-uurseconomie, prestigieuze kantoorcomplexen, extreme rijkdom, golfbanen, *shopping malls*, entertainmentindustrie, enzovoorts. In mijn latere studietijd ben ik me meer en meer gaan verdiepen in de technologische, urbane en moderne kant van samenlevingen. Voor verschillende vakken heb ik papers geschreven over onderwerpen als globalisering en de invloed van technologie op de maatschappij. Veel van de theorieën en vooronderstellingen die ten grondslag liggen aan het onderzoek heb ik hierdoor leren kennen.

Niet alleen in westerse samenlevingen maar ook in niet-westerse samenlevingen speelt nieuwe technologie een belangrijke rol. De maatschappelijke impact van ICT (informatie- en communicatietechnologieën) reikt wereldwijd. In Indonesië is de 'globale informatiemaatschappij' (*masyarakat dunia, masyarakat informasi*) een actueel gespreksonderwerp. Veel antropologische literatuur richt zich op 'het vreemde' of 'de Ander'. De beeldvorming van de 'traditionele' of 'authentieke' Ander komt (vaak heel subtiel en impliciet) naar voren in de manier waarop westerse media andere samenlevingen portretteren. Zo begint een reportage over de Aids-problematiek in Rwanda op het NOS-journaal bijvoorbeeld met dansende negers in traditionele kleren ('typisch Afrika'). In deze wereld komt het steeds vaker voor dat (groepen) mensen van verschillende gebieden met elkaar in contact staan en ideeën uitwisselen. Media spelen hierin een grote rol. Antropologie kan bijdragen aan de kennis en beeldvorming over andere samenlevingen, hierin zelfs een voortrekkersrol vervullen. Wanneer antropologen zich meer richten op het globale en overeenkomstige, in plaats van op particularistische en exotische onderwerpen, brengen ze de andere samenleving dichterbij de belevingswereld van het publiek en dragen ze bij aan een beter inzicht in wat er nu speelt in de andere én de eigen samenleving. Ik wil met dit verhaal dan ook niet het Indonesië van armoede en corruptie of van *wayang* en *gamelan* oproepen, maar juist de connectie tonen van Indonesië met de wereldwijde ideeën- en goederenstroom en de technologische dynamiek.

handleiding bij de cd-rom

Bij de uitgeprinte versie van de scriptie zit een cd-rom. In principe wijst alles zich vanzelf wanneer je op de cd-rom het bestand **Start_Hier.html** aanklikt, maar hier volgt toch een korte uitleg.

Op de cd-rom staat de scriptie zelf, opgeslagen in afzonderlijke hoofdstukken. Je kunt de scriptie op verschillende manieren lezen. Het *Portable Document Format (.pdf)* geeft de beste opmaak, de mooiste letters en maakt handige *bookmarks* van de verschillende subkopjes in de hoofdstukken. Voor dit formaat is de Adobe Acrobat Reader nodig. Als dit programma niet geïnstalleerd is op je computer dan kun je de Acrobat Reader vinden op deze cd-rom. Wordt dit allemaal te moeilijk dan kun je de scriptie met de cd-rom ook openen in een gewone browser (*.html* formaat, de opmaak gaat goeddeels verloren), of in Microsoft Word (*.doc* formaat, niet voor ieder platform beschikbaar).

Verder staan op de cd-rom de lokale hyperlinks die in de scriptie voorkomen. Deze links verwijzen naar extra (visuele) informatiebronnen, zoals foto's, advertenties, websites en artikelen, die horen bij het onderwerp dat in de tekst behandeld wordt. Hoewel ze in principe geen argumenten bevat buiten de gewone tekst om, maken ze een argument zichtbaarder,

duidelijker en krachtiger. Het zijn vrijwel allemaal *html*-pagina's. Ze zijn dus te openen in een gewone internetbrowser, zoals Netscape of Explorer. Vanuit de tekst kun je klikken op een link en deze pagina opent dan in je voorkeursbrowser. Lokale links zijn onderstreept in het [blauw](#), terwijl links naar pagina's op het internet in [rood](#) zijn onderstreept. Op deze manier weet je of het zin heeft om een link aan te klikken wanneer je geen internetverbinding hebt.

Aan deze cd-rom liggen verschillende ideeën ten grondslag. Het gebruik van een ander medium dan gedrukte tekst past in de eerste plaats bij het onderwerp van deze scriptie. De geschreven tekst is verreweg het belangrijkste. De tekst is te lezen als een op zichzelf staand geheel. Het illustratiemateriaal op de cd-rom is een extra deel van het argument. Visueel materiaal maakt een belangrijk deel uit van de nieuwe media waar deze scriptie over gaat. Beelden dragen informatie over die niet in woorden is te vangen. Al zijn deze beelden door mij uitgekozen, het zijn voor het grootste gedeelte producten van de Indonesische samenleving zelf. Ze maken deel uit van de hedendaagse cultuur in Indonesië en beïnvloeden de manier waarop mensen denken over het internet en moderniteit. Met het presenteren van deze beelden hoop ik de stap kleiner te maken tussen de sociale werkelijkheid en de representatie in tekst. Niet alleen qua inhoud, ook qua vorm is het materiaal op de cd-rom verwant aan het onderwerp dat ik behandel. Teksten brengen informatie veelal in een rechtlijnige structuur, terwijl hedendaagse media zoals het internet informatie vaak op een meer web- of *zap* achtige wijze brengen, met vertakkingen en zijsprongen, zonder de chronologie die kenmerkend is van tekst. Naast de rechtlijnige ordening van de geschreven tekst heb ik geprobeerd om wat van deze webstructuur te integreren in de scriptie.

Ten tweede denk ik dat het gebruik van andere media voor de overdracht van wetenschappelijke kennis kan leiden tot een minder afstandelijke beeldvorming over de Ander. In klassieke antropologische monografieën schept de tekst een zekere afstand tot het onderwerp. Het streven van de antropoloog om de sociale realiteit van anderen te vangen in woorden levert een abstract product op, een boek of een artikel, dat onvermijdelijk een eenzijdig beeld schetst van een samenleving. Als monografieën al beeld gebruiken, dan zijn het vaak nogal gruisige zwart-wit foto's die eerder bijdragen aan het verderweg plaatsen van de Ander dan andersom. Ik hoop dat de foto's, advertenties, webpagina's, aantekeningen en interviews op deze cd-rom bijdragen aan het dichterbij halen van de Indonesische beleving van het internet en moderniteit.

Tenslotte, als derde, zijn de informatiebronnen die ik gebruikt heb makkelijk toegankelijk en controleerbaar. Waar je normaal gesproken nogal wat moeite moet doen om bepaalde citaten en claims van de auteur te achterhalen, kun je nu met een simpele klik op een link nagaan waar een bepaald idee vandaan komt ². Een ander probleem ontstaat wanneer je gebruik maakt van 'vluchtige' informatiebronnen, zoals webpagina's die na verloop van tijd *geüpdate* worden en dan niet meer zijn te achterhalen. Op deze cd-rom zijn oude webpagina's bewaard die niet langer *online* zijn.

dank

Dank aan diegenen die hebben bijgedragen aan dit onderzoek en die mij op wat voor manier dan ook gesteund hebben:

---

² Als je Indonesisch spreekt tenminste ;-). Veel van de bronnen die ik heb gebruikt zijn in het *bahasa Indonesia*. Sommige zijn in het Engels of Nederlands. Ik zal proberen dit zoveel mogelijk aan te geven.

Mijn familie
De UvA
Mijn begeleider Han ten Brummelhuis
Carla voor kopjes thee & commentaar
Flipje & Knoewie
Astrid
Pim en Pat en Florence
Semua anak kos di Anggrek II (*ngarang lu!*)
Benni, Ferri, Adi, Emmy, Elnar, Annas, Stanly, Valery, dll.

Amsterdam, april 2001
Michiel de Lange

michiidelange@hotmail.com